

УДК 340. 113 (477_8)

Каленюк Оксана Миколаївна,
 здобувач відділу історико-правових досліджень
 Інституту держави і права
 імені В.М. Корецького НАН України

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ТА ПЕРШИХ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СЛОВНИКІВ В ГАЛИЧИНІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті досліджено вплив української преси і перших термінологічних словників в Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття на формування національної правничої термінології.

Ключові слова: українські періодичні видання, українська правнича термінологія, термінологічні словники, національне відродження, національне самоствердження.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що під час революційної хвилі у Європі 1848-1849 рр. Галичина рішуче заявила про себе, як про частину українського народу зі своєю власною мовою, самобутньою культурою та історією. При цьому галицькі українці висловили також певні політичні вимоги, спрямовані на національне самоутвердження, яскравим проявом якого стало проголошення Західно-Української Народної Республіки. Головною рушійною силою в Галичині під час боротьби за державну незалежність України стає в цей період преса, як важливий чинник національно-культурного розвитку нації. Саме це обумовлює актуальність і наукове значення проведеного дослідження, яке стосується ролі преси у національному державотворенні наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття та її впливу на формування української національної правничої термінології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальновідомо, що перші галицькі часописи впливали на різні верстви населення, сприяючи національному самоусвідомленню української нації. Заслужують на увагу праці сучасних науковців, таких як: Г.Маценко, В.Передирій, М. Нечиталюк, які цікавилися питаннями становлення і розвитку «Зорі Галицької». Ю. Шаповал та Г. Корбич досліджували внесок газет «Діло» і «Літературно-Наукового Вісника» для формування національної ідеології галицьких українців.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування впливу преси та перших термінологічних словників на національне відродження української нації та становлення української правничої термінології в Галичині.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, 2 травня 1848 р., у Львові було створено Головну Руську Раду. З метою роз'яснення її політичної програми було ухвалено рішення щодо випуску часопису «Зоря Галицька», який би інформував громадськість про основні події, що відбуваються у краї. Як свідчить аналіз даного

періодичного видання та його основних публікацій, крім інформування про найважливіші події, редакція газети закликала читачів до активної участі у громадському житті краю, впливаючи таким чином на політичну і національну позицію галицьких українців. У часописі, зокрема, неодноразово зазначалося, що галичани належать до однієї нації з усім українським народом [2, с. 7]. У період з 1848 по 1850 рр. газета послідовно відстоювала і захищала право українців-галичан на вільний розвиток своєї мови і культури. Проте з 1850 по 1854 рр. русифікація мови газети зі зміною тематики публікацій призвели до падіння її популярності серед читачів.

Слід зазначити, що більшість статей ще одного галицького часопису – газети «Діло», було спрямовано на запровадження в Галичині загального виборчого права, скасування куріальної системи до Галицького сейму та створення на теренах Австрійської імперії своєї національно-територіальної автономії. На сторінках газети висвітлювалися питання національних відносин в Галичині, активно підтримувалася боротьба за права української мови і культури, а також відстоювалася ідея заснування у Львові університету з українською мовою викладання тощо [2, с. 15].

Незаперечним є факт, що у національному розвитку, політичному та культурному самоствердженні галицьких українців велике значення відіграла освіта. Проте в середині XIX ст. українська мова була практично витіснена із освітньої системи Галичини. Відомо, що як навчальна дисципліна, українська мова викладалася лише в одній школі Ставропігійського інституту [1, с. 7]. Значна роль у пропагуванні української мови належала газетам освітньо-педагогічного спрямування, таким як: «Дом и школа», «Школа», «Учитель», «Ластівка» та ін.

З появою освітньо-педагогічної преси тісно пов'язане також згуртування українських вчителів у національно-просвітніх та педагогічних товариствах, які вели послідовну боротьбу за ліквідацію неграмотності в Галичині, видавали підручники українською мовою, а також проводили активну роботу з метою подолання скрутного матеріального становища вчителів, організації українських шкіл і підготовки викладацьких кадрів.

Кінець XIX – початок XX ст. став для галицьких українців періодом справжнього національного відродження. Освічені «русини» відкрили для себе свої національні корені, самотню історичну та культурну спадщину, рідну українську мову. Поступово українська інтелігенція зрозуміла нагальну необхідність боротися за свої політичні права для забезпечення вільного розвитку нації.

Появу перших галицьких термінологічних словників традиційно пов'язують із рішенням цісарського уряду щодо створення у липні 1849 р. комісії з укладання реєстрів правничих термінів для слов'янських народів Австро-Угорської імперії. Актуальність питання щодо створення національних політико-юридичних терміносистем зумовила необхідність залучення до укладання даного реєстру не тільки урядовців, юристів, а й відомих культурних та громадських діячів, перед якими «...було поставлено завдання створити юридичну термінологію на основі лексичного багатства цих мов, яка б могла задовільнити потреби тогочасного законодавства й управління» [4, с. 265]. Результатом роботи комісії став вихід друком у 1851 році німецько-українського видання словника, відомого під назвою: «Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs (deutsch-ruthenische separate Ausgabe)» («Правничо-політична термінологія для слов'янських мов Австрії (німецько-український випуск»).

Згодом, у 1893 р., Кость Левицький, видатний громадський і політичний діяч, творчо опрацювавши і переосмисливши терміни, розміщені в «Juridisch-politische

Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs (deutsch-rutenische separate Ausgabe)», значною мірою оновивши і доповнивши лексико-термінологічний склад словника, видає «Німецько-руський словар висловів правничих і адміністраційних». Його джерелами, крім видання 1851 р., стали також «Малоруско-німецький словар» Є. Желехівського та «Німецько-руський словар» О. Партацького. Крім того, укладач скористався здобутками інших європейських лексикографій (польської, російської, чеської, угорської) і намагався розвивати термінологію на базі народної мови: «...використане природного багатства рускої мови, яка жиє в устах нашого народу» [3, с. IV]. Пізніше, у 1920 р., дослідник випустив друге, доповнене видання словника («Німецько-український правничий словар»).

Незважаючи на те, що галицька правнича термінологія через низку історичних причин не стала основою для формування загальнонаціональної юридичної термінології і більшість західноукраїнських правничих термінів у радянські часи було відкинуто як діалектизми, регіональні слова, словник Костя Левицького містить корисний матеріал як для сучасних мовознавців, так і для правників. Відомо, що у сучасному законодавстві досить вживаною є тавтологічна конструкція «відшкодування шкоди» в разі ушкодження. Натомість Кость Левицький пропонує варіант «винагородження шкоди», «погорільча винагорода». Крім того, сучасний юридико-політичний термін «дострокові вибори» утворено від російнізму «строк», що своєю чергою походить з кримінального жаргону, в той час як галицький словник пропонує власне український термін – «поновні вибори».

Висновки. Таким чином, поява українських періодичних видань в Галичині пов'язана зі зростанням національно-визвольного руху українців, викликаного подіями революції 1848-1849 рр. Перший випуск газети «Зоря Галицька», який вийшов у Львові у травні 1848 р., став потужним чинником для національного самоствердження галицьких українців. Варто згадати також вплив перших галицьких освітньо-педагогічних часописів, які висвітлювали життя української школи та становище вчителів, активно відстоюючи право всіх українців здобувати освіту рідною мовою.

Галицька традиція укладання правничої термінології почалася у середині XIX ст. і далі була продовжена в кількох термінологічних виданнях.

Зі здобуттям Україною незалежності у 1991 році суттєво розширились сфери використання і функціонування української мови, сприяючи значному піднесенню її престижу у світі. Зрозуміло, що розбудова демократичної правової держави передбачає, крім усього іншого, ще й формування нової законодавчої бази з подальшим розвитком і кодифікацією юридичної лексики в українській мові. Як відомо, до роботи щодо укладання термінологічних словників, з центром в Інституті української мови НАН України, було залучено велику кількість правників і мовознавців. Результатом даної праці є видання понад 60 фахових правничих термінологічних словників, серед них найбільш вагомі: «Російсько-український словник юридичних термінів» (1985 р.), «Юридичний словник-довідник» (1996 р.), «Юридична енциклопедія: У 6-ти томах» (1998-2004 рр.), «Сучасна правова енциклопедія» (2009 р.) та інші.

Отже, провівши докладний аналіз правничих термінологічних словників, можна зробити висновок, що актуальним і досі залишається питання щодо формування методології укладання, зокрема, юридичних словників, та розробка науково-обґрунтованих принципів відбору спеціальної правничої термінології. Більше того, з урахуванням історичного досвіду, питання розвитку української національної термінології повинні зайняти вагоме місце і в сучасних наукових дослідженнях в Україні.

Список використаних джерел

1. Брик І. Початки української преси в Галичині і Львівська Ставропігія / І. Брик // Збірник Львівської Ставропігії... – Львів, 1921. – Т. I. – С. – 7.
2. Животко А. Історія української преси / А. Животко. – Мюнхен, 1989-1990. – 266 с.
3. Левицький К. Німецько-український правничий словар / К. Левицький. – Відень: Накл. Видавн. Спілки у Відні, 1920. – VII+497 с.
4. Остапенко О. До історії слов'янської лексикографії: Juridisch-Politische Terminologie für die Slavischen Sprachen Oesterreichs (1849–1853) / О. Остапенко // Проблеми слов'язознавства. – 2003. – Вип. 53. – С. 264–270.

Каленюк О. Н. Влияние украинских периодических изданий и первых терминологических словарей в Галичине в конце XIX – в начале XX века на формирование национальной юридической терминологии

В статье исследовано влияние украинской прессы и первых терминологических словарей в Галичине в конце XIX – в начале XX века на формирование национальной юридической терминологии.

Ключевые слова: украинские периодические издания, украинская юридическая терминология, терминологические словари, национальное возрождение, национальное самоутверждение.

Kalenyuk O.M. Influence of Ukrainian periodical editions and the first terminological dictionaries in Galychyna at the end of the XIX th – at the beginning of the XX Century on formation of national juridical terminology

The article investigates the influence of Ukrainian press and the first terminological dictionaries in Galychyna in the end of the XIX th – at the beginning of the XX century on formation of national legal terminology.

Key words: Ukrainian periodical editions, Ukrainian juridical terminology, terminological dictionaries, national revival, national self-assertion

